

მშობლიური ენის აქტუალური საკითხები დაწყებით სკოლაში

ნინო ჯაში

ქართულ-ამერიკული უნივერსიტეტი

nino_jashi@iliauni.edu.ge

DOI: <https://doi.org/10.52340/lac.2022.960>

სტატიაში გაანალიზებულია მშობლიური ენის ის აქტუალური საკითხები, რომელთა სწავლებაც დაწყებით სკოლაში ემსახურება სამეტყველო უნარ-ჩვევათა ჩამოყალიბებას ზეპირმეტყველების, კითხვისა და წერის მიმართულებით. ეროვნული სასწავლო გეგმის მიხედვით სამეტყველო ქცევებთან დაკავშირებული უნარ-ჩვევათა განვითარება მიზნად ისახავს, აღზარდოს ისეთი პიროვნება, რომელსაც განუვითარებს აზრის გამოხატვის უნარ-ჩვევას, მოსმენის კულტურას, სოციალური კომუნიკაციისა და ინტერაქტიულ უნარებს.

სწავლების პროცესში ზეპირმეტყველების უნარების განვითარებას სისტემატური ხასიათი აქვს, კლასების მიხედვით თანდათან მდიდრდება მოსწავლეთა ლექსიკური მარაგი და იხვეწება მათი მეტყველებაც.

წერა-კითხვის შესწავლის შემდეგ კითხვის ჩვევათა განმტკიცება ხდება, იწყება ტექსტების ელემენტარული გარჩევა, კითხვისა და წერის შინაარსი და მიზანდასახულობაც იცვლება.

აგრეთვე დაწყებით სკოლაში ხდება წერითი მეტყველების, აზრის თანამიმდევრულად და ლოგიკურად გადმოცემის უნარ-ჩვევების გამომუშავება. აქ ასევე სათანადო ყურადღება ექცევა მოსწავლეთა თვითგამოხატვისა და შემოქმედებითი უნარების განვითარებას.

დაწყებით სკოლაში მოსწავლემ რომ შეძლოს გააზრებულად კითხვა და წერა, ამისათვის ვიყენებთ მიზანმიმართულ და ეფექტურ აქტივობებს. მუშაობა მიმდინარეობს იმ მიმართულებითაც, რომ მოსწავლეებს გამოუმუშავდეთ და განუვითარდეთ გააზრებისა და ინტეგრაციის, კრიტიკული აზროვნებისა თუ წაკითხულის შეფასების უნარები.

სწავლების პროცესში მივმართავთ ისეთ მიდგომებს, რომლებიც ხელს შეუწყობს შემდგომში პიროვნების პირადი, ცხოვრებისეული, სოციალური თუ პროფესიული სირთულეების დამოუკიდებლად დაძლევის პროცესს.

საკვანძო სიტყვები: სამეტყველო უნარ-ჩვევები, კითხვის ჩვევები.

მშობლიური ენა ის ენაა, რომელსაც ეფუძნება მომავალი თაობის განათლება და სულიერი ფორმირება. მშობლიური ენა ბავშვის ინტელექტის განვითარებისკენაა მიმართული, იგი ქართველთა ეროვნულობის საფუძველია. ის ენა მკვდარია, რომელსაც „არც ერთი დედა არ ასწავლის შვილს აკვნიდანვე [ჩიქოვაძე.1983:11] და „დედაენის ზურგის შექცევა დიდად ვნებს ხალხს, აქვეითებს და უკან სწევს“ [გოგებაშვილი 1989].

დღეს, როცა მუშავდება სწავლებისა და განათლების განვითარების თეორიები, აუცილებელია, ყურადღება გავამახვილოთ სწავლების ისეთ მიდგომებზე, რომლებიც ხელს შეუწყობს პიროვნების პირადი, ცხოვრებისეული, სოციალური თუ პროფესიული სირთულეების დამოუკიდებლად დაძლევის პროცესს.

სასკოლო განათლების ადრეულ საფეხურზე მშობლიური ენის სწავლების სპეციფიკა განპირობებულია მოსწავლეთა ასაკობრივი თავისებურებებით. საგნის ცოდნასთან ერთად საჭიროა, პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის მონაცემთა გათვალისწინება.

ქართული ენა, ეროვნული სასწავლო გეგმის მიხედვით, ქართულ სკოლაში მხოლოდ ერთ-ერთი სასწავლო დისციპლინა კი არ არის, არამედ სხვა საგანთა სწავლების საფუძველიცაა. მშობლიური ენის სწავლება ემსახურება სამეტყველო უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბებას ზეპირმეტყველების, კითხვისა და წერის მიმართულებით. „ენა განიხილება როგორც აზროვნებისა და კომუნიკაციის საშუალება. შესაბამისად, მისი სწავლებაც ენის ამ ორი უმთავრესი ფუნქციის წინ წამოწევას ემსახურება“ [ე ს გ 2018-2024].

მშობლიური ენის სწავლება სასკოლო განათლების სამივე საფეხურზე ექვემდებარება საკითხავ ტექსტებზე მუშაობას. დაწყებით საფეხურზე კი პრაქტიკულად ეცნობიან მოსწავლეები ენის ცალკეულ სემანტიკურ თუ სტრუქტურულ კანონზომიერებებს, ეუფლებიან დედაენის მართლწერისა და მართლმეტყველების ძირითად ნორმებს. მიღებულ ცოდნას იყენებენ პრაქტიკულად კონკრეტულ სამეტყველო სიტუაციაში.

საწყის ეტაპზე წერა-კითხვის სწავლებისას ვიყენებთ შემდეგ მეთოდებს:

- სინთეზური (აღმავალი), ანალიზური (დაღმავალი) და ანალიზურ-სინთეზური (დაღმავალ-აღმავალი) მეთოდები.
- სინთეზურ მეთოდში იგულისხმება ასოების ან მარცვლების შეერთებით სიტყვის მიღება. სინთეზურის სახეებია: ასოთშეერთების, მარცვალთშეერთების და ბგერათშეერთების მეთოდები.
- ანალიზური მეთოდი გულისხმობს სიტყვის დაშლას მარცვლებად, მარცვლების - ასო-ბგერებად. ანალიზურში ერთიანდება ბგერითი ანალიზური და ანალიზურ-სინთეზური მეთოდები (სიტყვათხედვის, ამერიკული მეთოდი).
- ანალიზურ-სინთეზური - სიტყვის დაშლა მარცვლებად, ასობგერებად და ასობგერებით მარცვლების მიღება, შემდეგ კი სიტყვებისა.

მოსწავლეთა ასაკობრივი ინტერესებისა და შესაძლებლობების გათვალისწინებით მასწავლებელი წინასაანბანო პერიოდში მოსწავლეებს უვითარებს მეტყველებას (კითხვა-პასუხი, თხრობა ნაცნობ საგნებზე და მოვლენებზე, ლექსების დაზეპირება, სურათის აღწერა), ამზადებს კითხვისათვის (ვარჯიში მართლწარმოთქმაში, ენის გასატეხები, ბგერებისგან მარცვლების, მარცვლებისაგან სიტყვების და შემდეგ წინადადებების შედგენა, დიდაქტიკური თამაშები).

წერა-კითხვის ანალიზურ-სინთეზური მეთოდით სწავლებისას ვიყენებთ სწავლების ეფექტურ ხერხებს: კითხვა-წერა, შედარება, ასობგერის ოპტიმალური პოზიცია, კომბინირებული და გუნდური კითხვა, ტაქტით და შერჩევით კითხვა და ა.შ.

წერა-კითხვის შესწავლის შემდეგ ხდება კითხვის უნარ-ჩვევთა განმტკიცება, ესაა კითხვის ტექნიკურ-მოტორული უნარ-ჩვევათა (ხმამაღალი კითხვა) და წაკითხული შინაარსის გაგების უნარი (ჩუმი კითხვა).

კითხვის ამ ორ სახესთანაა დაკავშირებული კითხვის მხარეები; ა) სწორი კითხვის დასაუფლებლად მივმართავთ სხვადასხვა მეთოდებსა და სტრატეგიებს: მნელად წასაკითხი (გამოსათქმელი) სიტყვების ანალიზი და სინთეზი, მასწავლებლის ნიმუში, ენის გასატეხზე მუშაობა, ტრაფარეტით კითხვა და ხელნაწერის კითხვა;

ბ) შეგნებული კითხვის უნარ-ჩვევის გასავითარებლად მივმართავთ ლექსიკურ მუშაობას, უცხო სიტყვებისა და გამოთქმების ახსნას, უცხო სიტყვების ასახსნელად გამოიყენება თვალსაჩინოება, სინონიმები, პერიფრაზი.

გ) სწრაფი კითხვისას ვიყენებთ ტაქტით კითხვას, გუნდურსა და როლებად კითხვას.

დ) გამომეტყველებითი კითხვისას უპირველესია მასწავლებლის ნიმუში, მხატვრული კითხვის დიდოსტატების მიერ წაკითხულის მოსმენა და როლებად კითხვა.

მოსწავლეთა სტანდარტის მოთხოვნების, ასაკობრივი ინტერესების გათვალისწინებით სხვადასხვა ჟანრის ნაწარმოებთა კითხვისას მივმართავთ სტატიის ინდუქციურ და დედუქციურ დამუშავებას. ეფექტური სწავლებისათვის მივმართავთ ინტერაქტიული მეთოდებით მუშაობას - პროვოცირება. თანამდროვე სკოლაში კითხვის უნარის განვითარება მნიშვნელოვანია, რადგან იგი სცილდება მშობლიური ენის ფარგლებს და მოსწავლეებს სხვადასხვა საგანში განსხვავებული ტექსტის კითხვა უწევთ.

ამიტომ ჩვენ მეტი ძალისხმევა გვმართებს, რათა მოსწავლეებს განუვითაროთ კითხვის უნარები:

1. კითხულობდეს გამართულად;
2. გამოიყენოს წინარე ცოდნა ტექსტის გასააზრებლად;
3. ვიზუალიზება - ტექსტში მოცემული მოვლენების, მოქმედ გმირთა თვისებებისა თუ მახასიათებლების აზროვნრივი სურათების შექმნა;
4. წასაკითხი თემის შესახებ ვარაუდების გამოთქმა;
5. მთავარი და მეორეხარისხოვანის ერთმანეთისაგან გამიჯვნა;
6. კითხვის პროცესში მიღებული ინფორმაციის გამთლიანება;
7. დასკვნების გამოტანა ტექსტში მოცემული მოვლენების საფუძველზე და. ა.შ.

სწავლება უნდა მიმდინარეობდეს ისეთი ეფექტური სტრატეგიებით, რომლებიც მოსწავლეებს გაუაქტიურებს კრიტიკულ და შემოქმედებით აზროვნებას, მსჯელობისა და მეტაკოგნიტურ უნარებს. ასეთი ეფექტური სტრატეგიებია: ორიენტირებული კითხვა, ურთიერთსწავლება, მნიშვნელოვანი სიტყვები, „მზე და მთვარე“, მკითხველთა თეატრი და ა.შ.

„მხატვრული ნაწარმოები უვითარებს მოსწავლეს ხელოვნებისადმი სიყვარულის გრძნობას, ესთეტიკურ გრძნობას. ხელს უწყობს მათი ზეობრივი და სულიერი ძალების განვითარებას, ქცევის ფორმირებას“ [რამიშვილი,1999:130].

ასე იზრდება მოსწავლე გაკვეთილიდან გაკვეთილამდე, ხდება გონებრივი მომწიფება, იცვლება მისი შინაგანი სამყარო. მიზანი დაწყებით სკოლაში მშობლიური ენის გაკვეთილებისა არის მოსწავლის ფორმირება კარგ მკითხველად. ჩვენ კი ამისათვის უნდა დავისახოთ შემდეგი ამოცანები: ა) ტექსტის აღქმის უნარი და მისი

ანალიზის ფორმირება; ბ) კითხვის მოთხოვნის გაზრდა; დ) ესთეტიკური ხნობრივი ფასეულობათა გამოკვეთა.

დაწყებით სკოლაში ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლებისას წერის უნარ-ჩვევათა განვითარება ხდება. წერის სწავლება ეროვნული სასწავლო გეგმის ერთ-ერთი საკვანძო კომპონენტია. როგორც ეროვნულ სასწავლო გეგმაშია წარმოდგენილი “წერა ინფორმაციისა და საკუთარი აზრის წერილობითი გადმოცემა, წერის კულტურის ჩამოყალიბება პიროვნების ინტელექტუალური შესაძლებლობების რეალიზაციის აუცილებელი პირობაა. მოსწავლემ უნდა შეძლოს ინდივიდუალური შემოქმედებითი უნარის გამოვლენა და განვითარება, აზრებისა და დამოკიდებულებების გამოხატვის ენობრივ-სტილისტური საშუალებების დაუფლება, მიზნის შესაბამისი სტრატეგიების გამოყენება (წინასწარი გეგმის შედგენა, საკვანძო სიტყვების შერჩევა, „შავი“ ხელნაწერის გასწორება-რედაქტირება და ა.შ.). მოსწავლე უნდა დაეუფლოს აზრის წერილობით ჩამოყალიბების უნარ-ჩვევებს, აგრეთვე მკაფიო ხელწერას, მართლწერისა და პუნქტუაციის სავალდებულო ნორმებს [ე.ს.გ. 2018-2024].

წერა რთული ფსიქოფიზიოლოგიური პროცესია. წერას მოსწავლეები პირველ კლასში სწავლობენ და კარგი შედეგების მისაღწევად საჭიროა, წერონ ხშირად და მიზანმიმართულად.

მზადება წერისთვის იწყება ადვილად შესასრულებელი სავარჯიშოებით (წერტილებით, წერტილების შეერთება ვერტიკალური და ჰორიზონტალური ხაზებით, რკალები, ოვალები. მიმართავენ ძერწვასა და ხატვას, ამით მოსწავლეებს უვითარდებათ ხელის კუნთები). წერითი დავალებების შესრულებით მოსწავლეები თანდათან დახვეწენ კალიგრაფიას, გაიწაფებიან წერაში და შეიქმნიან გარკვეულ წარმოდგენას წერის პროცესზე.

შემდეგ უკვე სხვადასხვა სახის წერილობით ტექსტებზე მუშაობა მიმდინარეობს მასწავლებლის ხელმძღვანელობით, მინიშნებების გამოყენებით და გარკვეული მოდელის მიხედვით. საჭიროა მკაფიო და გასაგები ინსტრუქციები.

დაწყებით სკოლაში მუშაობა უნდა წარიმართოს იმ მიმართულებით, რომ მოსწავლეებს გამოვუმუშაოთ გამართული წერითი მეტყველების, აზრის ლოგიკურად და თანამიმდევრულად გადმოცემის უნარი. ასევე სათანადო ყურადღება უნდა მივაქციოთ მოსწავლეთა თვითგამოხატვისა და შემოქმედებითი უნარების განვითარებასაც.

წერით პროცესებთან დაკავშირებული სირთულეების დაძლევის ყველაზე ეფექტურ და აპრობირებულ გზას მასწავლებლის მიერ მოსწავლეთა მრავალფეროვანი წერითი სტრატეგიებით აღჭურვა და მათი პრაქტიკაში გამოყენება წარმოადგენს. ვიყენებთ სწავლების უახლეს სტრატეგიებს: წერა მაგისი გარშემო, თავისუფალი წერა, 3, 2, 1, RAFT, ხუთსტრიქონიანი ლექსი და. ა. შ. თითოეული თანამედროვე მეთოდი კონკრეტულ მიზანს ემსახურება.

ცოდნის შეძენისა და ენობრივი უნარ-ჩვევების განვითარების პროცესში დიდი როლს ასრულებს ზეპირმეტყველება. ჩვენ სწავლების პროცესში ზეპირმეტყველების უნარების განვითარებას სისტემური ხასიათი უნდა მივცეთ. თავდაპირველად ყურადღებას ვაქცევთ მოსწავლეთა ფონოლოგიური უნარ-ჩვევების განვითარებას.

გაბმული მეტყველების უნარების განვითარებისათვის ხდება სათანადო სტრატეგიების შერჩევა: ა) ლექსიკონზე მუშაობა (უცხო სიტყვის ახსნა, პირდაპირი და გადატანითი მნიშვნელობით სიტყვების ხმარება, ახალი სიტყვით წინადადების შედგენა).

ბ) ფრაზეოლოგიური მუშაობა (კითხვაზე პასუხი, სიტყვაგამოტოვებული წინადადებების შევსება). გ) თხრობაზე მუშაობა (სურათის აღწერა, შინაარსის გადმოცემა და თხზულების შედგენა).

და რაც შეეხება გრამატიკული მასალას საკმაოდ ადგილი უჭირავს მშობლიური ენის სწავლებაში. გრამატიკის საკითხების გაცნობისას მთავარი მშობლიური ენის კანონზომიერებების გააზრება და მათი პრაქტიკულად გამოყენება გახლავთ“ (მაღლაკელიძე, 2013:100) სწავლის პროცესში გრამატიკის საკითხები უშუალოდ უკავშირდება ტექსტზე მუშაობას და კონკრეტულ სამეტყველო სიტუაციას. აქ უდიდესი როლი სწავლების რაციონალური გზების, მეთოდებისა და ხერხების შერჩევას ენიჭება.

სწავლებისას ვიყენებთ ინდუქციურ და დედუქციურ გზებს, საუბრისა და თხრობის მეთოდს, ხერხებს - გრამატიკული გარჩევა, ენაზე დაკვირვება, შედარება-შეპირისპირება, კითვის, ჩასმის ხერხი და ტესტირება.

დასახული მიზნის მისაღწევად მივმართავთ გადაწერას (მექანიკური და შემოქმედებითი) და კარნახს (სმენითი, მხედველობითი, თავისუფალი, გამოკრებითი, თვითკარნახი).

დაწყებით სკოლაში გრამატიკის შესწავლა ხელს უწყობს ლოგიკური აზროვნების განვითარებას და ამზადებს მოსწავლეებს შემდეგ კლასში გრამატიკის სისტემური კურსის შესასწავლად.

იმისათვის რომ დაწყებით საფეხურზე მოსწავლემ შეძლოს გააზრებულად კითხვაც და წერაც, საჭიროა მრავალფეროვანი, მიზანმიმართული, ეფექტური აქტივობების გამოყენება. სწავლების პროცესში კი აუცილებელია ხელი შევუწყოთ დადებითი ემოციების წარმოქმნას სხვადასხვა მეთოდებისა და გზების საშუალებით.

ლიტერატურა:

- გოგებაშვილი ი., - თხზულებანი ხუთ ტომად. ტ.1 თბილისი. 1989.
- ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2018-2024 სასწ. წ.
- მაღლაკელიძე ნ., - ქართული ენის სწავლება მეთოდისა/დიდაქტიკა. თბილისი. 2013.
- რამიშვილი ვ., - ქართული ენის სწავლების მეთოდისა. თბილისი. 1999.
- ჩიქობავა არნ., - ზოგადი ენათმეცნიერება, თბილისი. 1983.
- წიგნიერება, PIRLS-2006, გამოცდების ეროვნული ცენტრი. თბილისი.2008

Topical issues of the mother tongue in primary school

Abstract

The article analyzes the current issues of the mother tongue, the teaching of which in primary school serves to develop speaking skills in the areas of speaking, reading, and writing. According to the National Curriculum, the development of language-related behavioral skills aims to nurture a person who develops thought-provoking skills, listening culture, social communication and interactive skills.

The development of oral skills in the teaching process has a systematic character, the vocabulary of students is gradually enriched according to the classes and their speech is also improved. After learning to read and write, reading habits are strengthened, elementary analysis of texts begins, the content and purpose of reading and writing change.

In primary school, the skills of written speech, consistent and logical expression of ideas are developed. It also pays due attention to the development of students' self-expression and creative skills. In elementary school, we use purposeful and effective activities to enable the student to read and write thoughtfully.

In primary school, we use purposeful and effective activities to enable the student to read and write thoughtfully. Work is also underway to develop and develop students' comprehension and interpretation skills, critical thinking or reading assessment.

In the process of teaching, we apply approaches that will facilitate the process of overcoming personal, personal, social, professional or professional difficulties independently.

Key words: *speech skills, reading skills.*

რეცენზენტი: პროფესორი მანანა მიქაძე